

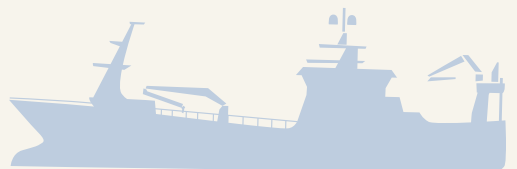
Din roll:
**Småskalig
kustfiskare**

ROLLSPEL

Intressekonflikter i fiskepolitiken

Det politiska spelet kring fisket i Östersjön innehåller hårda förhandlingar mellan olika aktörer och kompromisser mellan olika intressen. I detta rollspel får ni själva förhandla om tre aktuella fiskepolitiska frågor.

Foto: Ellen Bruno

Stockholms
universitet

Detta rollspel bygger på verkliga frågor och aktörer. Börja med att läsa bakgrunden och frågorna ni ska diskutera. Förbered sedan dina argument utifrån den roll du har fått. Längst bak finns en lista med begrepp som du behöver ha koll på.

BAKGRUND

Varje år bestämmer EU hur stora fiskekvoter som ska gälla för Östersjön, alltså hur mycket som får fiskas av de kommersiellt viktigaste fiskbestånden. Ibland beslutar EU också om andra regler för fisket, till exempel fiskeförbud under vissa perioder.

Fiskekvoterna – som också kallas ”fiskemöjligheter” – förhandlas fram vid ett möte mellan EU-ländernas ansvariga ministrar i Luxemburg i oktober varje år. Där diskuterar ministrarna ett förslag som tagits fram av EU-kommissionen.

Förslaget bygger på ett vetenskapligt underlag från Internationella havsforskningsrådet (ICES), som uppskattar hur mycket fisk det finns i havet. Förslaget tar också hänsyn till sociala och ekonomiska faktorer och ibland även till miljöaspekter.

Sill, eller strömming som den kallas norr om Kalmar, är en av de vanligaste fiskarterna i Östersjön, räknat i mängden biomassa. Den spelar en viktig roll i ekosystemet eftersom många andra djur är beroende av den som föda. Den har länge varit viktig för lokalt fiske och hör till det som fiskas efter allra mest i Östersjön.

UPPGIFT: ROLLSPEL!

Tänk er att ni sitter tillsammans i en debatt eller ”hearing” i Sverige, där olika intressegrupper bjudits in för att ge synpunkter och diskutera tre aktuella frågor för fisket. Ni representerar olika intresseorganisationer och ska försöka övertyga beslutsfattare med era argument.

Frågorna ni ska diskutera är:

1. Sänkta kvoter för sill/strömming

Förslag från EU-kommissionen.

2. Utflyttad trålgräns

Förslag från den svenska regeringens nya havsproposition.

3. Säkerhet

Hur kan Sverige öka beredskapen för livsmedel i en orolig tid?

DE TRE FRÅGORNA PÅ AGENDAN

1. Sänkta kvoter på sill/strömning

Bestånden av strömning i centrala Östersjön och Bottniska viken är nu lägre än någonsin. Inom EU:s fiskeripolitik finns en nödbroms (artikel 4.6 i EU:s fleråriga förvaltningsplan för Östersjön). Den säger att om det är mer än 5 procents risk att ett fiskbestånd hamnar under en kritisk gräns (kallad B_{lim}), där fiskarna är så få att de får svårt att föröka sig, och beståndet därmed riskerar kollaps, så ska fisket stoppas. Regeln kan också användas för att sänka en kvot rejält, även om fisket inte stoppas helt.

När man fiskar med pelagisk trål fångas skarpsill ofta samtidigt som sill/strömning. Nu är bestånden av sill/strömning väldigt låga, medan beståndet av skarpsill bedöms vara i bättre skick. Detta gör att sill/strömning blir en så kallad *choke species* – en art som kan tvinga fram stopp för fisket av en annan art, eftersom de fångas samtidigt, med samma redskap.

För att undvika att allt fiske på skarpsill måste stoppas har EU-kommissionen därför föreslagit att fisketrycket på sill/strömning sänks kraftigt, men utan att det stoppas helt.

2. Utflyttad trålgräns

I den nya svenska havspropositionen föreslås att trålgränsen flyttas ut från 4 till 12 sjömil från kusten. Innanför trålgränsen får man inte fiska med pelagisk trål, det vill säga en stor, flytande nätkasse som dras efter fartyget. Motiven för att flytta ut trålgränsen är att skydda den strömning som finns nära kusten, så att den inte fiskas bort. Det minskar risken att genetiskt skilda delbestånd försvinner. Man vill också att kustfisket ska ha tillräckligt med strömning kvar att fiska.

3. Öka svensk beredskap

I en tid av stor oro i omvärlden diskuteras hur Sverige skulle klara sig vid en allvarlig kris eller krig. Idag importerar vi nästan all den fisk vi äter, samtidigt som bara en liten del av den fisk som fångas i Sverige äts av människor. Av Sveriges fångster av sill/strömning och skarpsill i Östersjön, fångade av några få stora fiskefartyg, går ungefär 90 procent till fiskmjöl som mals ner i Danmark.

I regeringens nya livsmedelsstrategi betonas att fisk är viktig för vår hälsa. Samtidigt säger Livsmedelsverket att barn, unga och kvinnor i barnafödande ålder inte ska äta fet fisk från Östersjön (som strömming) mer än ett par gånger per år, på grund av höga halter av miljögifter.

DISKUTERA

Sätt er nu in i er rollperson och vad den tycker (se följande sidor). Diskutera sedan, utifrån den roll ni har, och förbered era argument inför "hearingen":

1. Vad skulle kraftigt sänkta fiskekvoter för sill/strömming innebära för er? Hur ställer ni er till förslaget?
2. Vad skulle en utflyttad trålgräns innebära för er? Hur ställer ni er till förslaget?
3. Vad anser ni behövs för att öka Sveriges livsmedelsberedskap med fisk från Östersjön?

Småskalig kustfiskare

DIN ROLLPERSON

Du är en fiskare som fiskar småskaligt, nära kusten och med ett litet fartyg. Du använder vanligtvis inte trål, utan passiva redskap, som nät eller burar. Du fiskar på en kustkvot som är lika stor varje år och är därför inte beroende av kvotförhandlingarna för ditt eget fiske (förutom för lax, som har en särskild kvot). Under flera år har kustkvoten bara varit ca en tiondel jämfört med den totala kvoten, så den utgör en relativt liten del av allt fiske. Med era små fartyg har ni små möjligheter att förflytta er stora sträckor. Fångsten förs oftast till en lokal hamn, där den tas omhand direkt av fiskaren för att säljas till konsument. Ofta sker egen förädling direkt, till exempel med hjälp av en filémaskin och eventuell rökning eller inläggning. Ditt yrke har i många fall gått i arv i flera generationer. Du fiskar lokalt och har en stark koppling till bygden och lokalsamhället. Du kanske inte kan försörja dig enbart på fiske, utan har det som en deltidssysselsättning.

DINA ARGUMENT

1. Sänkta kvoter på sill/strömming

Så här tycker du:

- Sänkta kvoter ger på sikt mer fisk i havet, vilket är bra. Den särskilda kustkvoten förblir ändå lika stor varje år, så vårt småskaliga fiske kommer att kunna fortsätta och troligtvis öka i framtiden, om fiskbestånden tillåts växa. Vi kan inte förflytta oss långa sträckor och fiska på annat håll om den kustnära fisken försvinner, utan är helt beroende av fungerande lokala ekosystem för vårt fiske.
- Andelen stor strömming har minskat väsentligt under senare år, vilket försvårar för oss kustfiskare eftersom det är den som ger böckling, surströmming och annan förädlad slutprodukt. Ett generellt sänkt fisketryck ger på sikt större strömming som gynnar fisket för humankonsumtion (mat till människor).
- Vi kustfiskare upplever att mindre mängd fisk ute till havs gör att sälare tar sig in närmare kusten för att hitta fisk att äta. Det ökar konkurrensen mellan sälarna och oss. Det finns vetenskapliga bevis för att sälarna blir allt magrare, vilket tolkas som brist på fisk i havet. En sänkt pelagisk fiskekvot för sill/strömming betyder mer fisk i havet och mer mat för sälarna, som då inte behöver söka sig till kusten för att äta utan klarar sig bra ute till havs.

2. Utflyttad trålgräns

Så här tycker du:

- En utflyttad trålgräns ger oss kustfiskare möjlighet att fiska på de kustnära bestånden utan konkurrens från det storskaliga fisket, vilket är bra för vår ekonomiska hållbarhet.
- En utflyttad trålgräns minskar risken för att ett par stora tråldrag utarmar ett helt unikt bestånd. De stora trålarna tar ju upp så ofantligt mycket varje gång. En hållbar förvaltning kan inte tillåta för stora uttag lokalt. Risken är helt enkelt för stor att fisken tar slut och att arbetstillfällena för oss småskaliga fiskare, som fiskar i ett begränsat område, försvinner. Det är ohållbart både ur ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt perspektiv.

Småskalig kustfiskare

- I Bottenhavet har en utflyttad trålgräns dock inte så stor betydelse eftersom det storskaliga fisket redan sker utanför 12 sjömil. Här behövs skyddade områden, till exempel vid Finngrundén dit både strömmingsstimmen och de stora trålarna kommer. För detta krävs diplomatiska förhandlingar med i första hand Finland, eftersom det är utanför Sveriges territorialzon.
- Det finns ingen möjlighet för små fartyg att förflytta sig så långt som krävs för att kunna fortsätta fiska med liten trål, vilket ett fåtal småskaliga kustfiskare gör. De av oss som gör det, även om de är få, kommer bli arbetslösa om förslaget om utflyttad trålgräns träder i kraft. Undantag för småskaligt fiske behöver förhandlas fram. Ett antal småskaliga kustfiskare funderar på att köpa ett litet trålfartyg för att undvika problemet med att sälja fisk ur näten (aktiva redskap som trålar plundras inte av sälarna på samma sätt). Men en utflyttad trålgräns omintetgör dessa planer.

3. Öka svensk beredskap *Så här tycker du:*

- Det absolut viktigaste för beredskapen är stora fiskbestånd så att alla kan äta av dem. För att uppnå det måste man ha en plan för att bygga upp bestånden igen, med andra ord fiska mindre och låta fisken föröka sig och bli fler över tid.
- Det är mycket positivt för det småskaliga fisket om fångsten alltid kan gå till människomat och lokal beredning (där den förädlas genom att till exempel fileas, rökas, eller läggs in), eftersom det ger bättre betalt än att sälja fisken till fiskmjöl, eller hel till grossist. Det behövs inte lika stora fångster för att tjäna lika mycket pengar om fisken förädlas.
- Hamnkapaciteten och beredningsindustrin måste utökas för att nå detta mål. Sverige måste satsa pengar på året-runt-öppna hamnar i hela landet, med fungerande mottagning och transporter.
- Livsmedelsverket bör se över sina rekommendationer och inse att Östersjön är stor och att dioxinhalterna inte är likadana överallt. De senaste rönen är att det går åt rätt håll och att många konsumenter kan äta fisk från Östersjön utan risk för den egna hälsan. Dessa rön måste få genomslag i kostråden.
- Det är nyttigt att äta fet fisk, och fördelarna för hälsan överväger riskerna med miljögifterna.
- Om det blir krig kanske miljögifter ändå är att föredra framför att svälta.
- Småskaligt fiske med många båtar på olika platser är avgörande för beredskapen. Vi förädlar fisken själva, är en del av lokalsamhället och kan till exempel leverera till skolor.
- Systemet med jättestora trålare är inte anpassat för humankonsumtion. Deras last är alldeles för stor, det går inte att ta hand om så mycket fisk på en gång. Dessutom är fisken av dålig kvalitet då den pressats ihop till en fiskmassa i lastutrymmet.

Vill du fördjupa din kunskap om din aktör och dess perspektiv kan du söka på t.ex. Kustfiskarna.se, Norrkustfiske.se och SRYF.eu.

BEGREPP

BEREDNING/FÖRÄDLING: Att utveckla en produkt från en råvara, t.ex. fiskprodukter från en hel fisk eller fiskfilé. Exempel på förädling av strömming är surströmming (inlagd och jäst) och böckling (rökt). En förädlad fiskprodukt ger bättre betalt än en ”rå” fisk.

BEREDSKAP: Att klara sig även när samhället inte fungerar som vanligt, till exempel i störningar i internationell handel, kris eller krig. Beredskapen kan gälla till exempel tillgång till livsmedel (mat), sjukvård och mediciner, dricksvatten och energi.

BESTÅND: En grupp fiskar av samma art som lever i ett visst område och som förvaltas tillsammans. T.ex. torsk i östra Östersjön, eller strömming i Bottniska viken.

DELBESTÅND: Mindre grupper av ett fiskbestånd, som inte har så mycket kontakt med varandra. De kan skilja sig åt i hur de vandrar eller var de leker, och ha unika anpassningar till miljön. Delbestånd kan skilja sig åt genetiskt, vilket gör dem unika, och skyddsvärda för den biologiska mångfaldens skull. Ett exempel är den så kallade ”slåttersillen” i Gävlebukten, som är mycket större än vanlig strömming. Vid ett för stort lokalt fisketryck kan ett helt delbestånd försvinna.

EU-KOMMISSIONEN: Ett EU-organ som föreslår nya regler och som ska se till att medlemsländerna följer lagar och förordningar. EU-kommissionen samlar också in och fördelar pengar. Från varje medlemsland finns en kommissionär med ett eget ansvarsområde. Gällande fiskeriförvaltningen kommer EU-kommissionen varje år med ett förslag kring fiskemöjligheter inför nästkommande år, som sedan diskuteras och beslutas av ministerrådet.

FISKMJÖL: Produkt som består av torkad, mald fisk eller fiskrens. Används ofta som proteinkälla för djuruppfödning, i exempelvis fiskodlingar och minkfarmer. Danmark är en stor producent av fiskmjöl. Även Finland har egna fabriker. Ingen fiskmjölproduktion finns i dagsläget (2025) i Sverige.

FÖRVALTNING: System för att styra en verksamhet, t.ex. fisket inom EU, med hjälp av ett antal regler och styrmedel, för att verksamheten ska fungera på ett ordnat sätt.

HAVS- OCH VATTENMYNDIGHETEN: Svensk myndighet som ansvarar för olika frågor och verksamheter som rör havet och vatten. Myndigheten delar varje år ut de fiskekvoter som Sverige blivit tilldelade genom EU:s gemensamma fiskeripolitik, till enskilda fiskare.

ICES: Internationella Havsforskningsrådet. En organisation som samlar forskare över hela världen för att diskutera havsfrågor i olika arbetsgrupper och organ. Inom EU:s fiskeriförvaltning spelar ICES en central roll då de, på beställning av EU-kommissionen, förser förvaltningen med ett underlag med bedömningar och prognoser över fiskemöjligheter för de olika fiskbestånden.

ITQ-SYSTEMET: Ett system där andelar av fiskekvoten för ett bestånd kan köpas och säljas mellan fiskare. I Sverige gäller detta enbart för det pelagiska fisket.

KVOT/FISKEKVOT: Den andel av den totala fiskemöjligheten för varje bestånd som tillfaller ett medlemsland inom EU. I Sverige är den särskilda så kallade kustkvoten en fast del av den nationella fiskekvoten, som ges till kustnära, småskaligt fiske. Kustkvoten är densamma (samma antal ton fisk) oavsett hur stor den nationella kvoten blir.

MILJÖGIFTER: Metaller och organiska ämnen som släpps ut i miljön och som skadar djur och växter. Ett exempel är dioxiner, en grupp starkt giftiga ämnen, som kan skada även människor. Foster och barn är extra känsliga. I Östersjön har stora mängder dioxiner släppts ut från bl.a. pappersbruk och smältverk. Ämnena är fettlösliga och återfinns därför i särskilt hög halt i feta fiskar, som strömming och lax. Därför rekommenderas barn, unga, gravida, ammande och de som vill bli gravida i framtiden att inte äta fet fisk från Östersjön mer än ett par gånger per år.

MINISTERRÅDET: EU-organ där ansvariga ministrar från de olika medlemsländerna samlas för att diskutera aktuella frågor och anta lagar. För fiskeriförvaltningen i Östersjön samlas ansvarig minister för fiskerifrågor i Luxemburg varje oktober, för att bestämma över fiskemöjligheterna för nästkommande år. Ministerrådet är kortversionen av det formella namnet Europeiska unionens råd (inte att blanda ihop med Europeiska rådet, som är någonting annat).

PASSIVA REDSKAP: Fiskeredskap som ligger stilla, såsom ett nät eller en bur, där fisk eller skaldjur fastnar av sig själva. Behöver inte dras efter ett fartyg eller aktivt manövreras på annat sätt av människor.

PELAGISKT TRÅLFISKE: Den del av fiskeflottan som fiskar pelagiskt med trål, dvs. fiskar i den fria vattenmassan (pelagialen) med en stor nätkasse (som kallas trål) som dras efter fartyget.

PELAGISK FISK: Den fisk som befinner sig i den fria vattenmassan (pelagialen) i ett hav eller en sjö. Dvs. inte fisk nära botten. Till pelagisk fisk räknas exempelvis sill/strömming och skarpsill.

SJÖMIL: Längdenhet för sjöfarten, som är knappt 2 km (1852 meter). Kallas även ”nautisk mil”.

SILL, STRÖMMING, SKARPSILL: Sill och strömming är samma art, men kallas för sill söder om Kalmarsund och strömming norr därom. Skarpsill är en annan, mindre art som är nära släkt med sillen. Både sill/strömming och skarpsill lever i stora stim i den fria vattenmassan (pelagialen) och kallas därför ”pelagiska”.

TRÅL: Fiskeredskap som är utformat som en nätkasse som dras efter ett fartyg och fångar den fisk och annat som hamnar i nätet. Det finns olika sorters trålar, t.ex. pelagisk trål som fångar fisk i den fria vattenmassan, och bottentrål som dras över havsbotten och fångar bottenlevande djur och annat.

TRÅLDRAG: Process när en trål dras i vattnet och sedan viras upp på ett fiskefartyg och lastar av fisken. Beroende på hur stor trålen är och hur länge den befinner sig i vattnet kan ett tråldrag ta olika lång tid och fånga olika mycket fisk.

TRÅLGRÄNS: En administrativ gräns, beslutad av Sverige, som förbjuder trålfartyg att bedriva trålfiske närmare än 4 sjömil från svenska kusten (ca 7,4 km). Längs vissa kuststräckor är den utflyttad till 12 sjömil (ca 22,2 km). Det finns förslag om att utöka trålgränsen till 12 sjömil längs hela ostkusten.

UTTAG: Den fisk som fiskas upp ur vattnet av ett eller flera fiskefartyg.

VANDRING: Fiskars regelbundna förflyttning mellan olika delar av havet, eller mellan hav och sötvatten, för att söka föda, leka eller övervintra. T.ex. vandrar lax från Östersjön upp i älvar för att leka, medan sill/strömming lekvandrar från öppna havet in till kusten.

VANDRINGSHINDER: Fysiska hinder i t.ex. en älv eller bäck, som försvårar eller helt stoppar vandrande fiskar och andra djur från att förflytta sig. Vanliga vandringshinder är dammar (i anslutning till vattenkraftverk) och vägtrummor (där vattendrag leds genom rör under en väg).